

١٠٦٠١٦

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه علوم تربیتی و روان شناسی

پایان نامه تحصیلی جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی

ارزشیابی و تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه سوم راهنمایی بر اساس روش
ویلیام رومی، حیطه شناختی بلوم و نظرات معلمان

استاد راهنما:

دکتر مجید علی عسگری

استاد مشاور:

دکتر یدالله جوادی

مؤلف:

حسن صائمی

آذرماه ۱۳۸۶

(ب)

۱۰۶۰۱۶

۱۳۸۶ / ۹ / ۲۳

کتابخانه مرکزی
دانشگاه شهید بهشتی

این پایان نامه به عنوان یکی از شرایط احراز درجه کارشناسی ارشد به

گروه علوم تربیتی و روانشناسی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچ گونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود

نام و نام خانوادگی

دانشجو:

استاد راهنما:

دوره ۱:

دوره ۲:

دوره ۳:

معاونت پژوهشی و تحصیلات تکمیلی یا نماینده دانشکده: دکتر زاهدی

حق چاپ محفوظ و مخصوص به مؤلف است

(ج)

تقدیم به

پدرم

که اسوه ای از پایداری و گذشت است

و

تقدیم به

مادرم

**که با ایثار و گذشت ، وجود خودش را
وقف رشد و بالندگی نهال وجودم نمود**

تقدیر و تشکر

سپاس بیکران بر خداوند یکتا که بشر را به زیور عقل آراست تا علم بیاموزد و به معنویت و سعادت را یابد. خداوند را شکر می گذارم که به این بنده حقیر، فرصت کسب علم و دانش بخشید تا بتوانم به جامعه ی خویش با دیدی وسیع تر خدمت نمایم.

سپاس از استاد ارجمندم آقای دکتر علی عسگری که در طول تحصیلات دانشگاهی از محضر ایشان بهره های بیشمار کسب نموده و در این پژوهش نیز به عنوان استاد راهنما با ارائه پیشنهادات مفید در پیشبرد تحقیق یاریم داد.

سپاس از استاد ارجمند جناب آقای دکتر جوادی که در این پژوهش به عنوان استاد مشاور با ارائه پیشنهادات مفید در پیشبرد تحقیق یاریم نمود.

چکیده:

در نظام آموزش و پرورش اهداف آموزشی از طریق برنامه های درسی و منابع آموزشی تحقق می پذیرد. در این میان کتاب درسی به عنوان محوری ترین عامل در نظام آموزشی که کلیه ی فعالیت های آموزشی نشأت گرفته از آن می باشد، نقش اساسی در تحقق این اهداف ایفا می نماید. با توجه به این که، از شاخص های یک نظام آموزشی کارآمد و پویا، وجود دانش آموزان فعال و خلاق در آن نظام می باشد، تدوین و طراحی محتوای آموزشی مناسب نقش مهمی را در پرورش چنین دانش آموزانی بر عهده دارد. با این اقدام علاوه بر پرورش دانش آموزان فعال و خلاق، زمینه ی یادگیری معنا دار و عمیق در آن ها به وجود خواهد آمد. همچنین با تدوین محتوای مناسب و مطلوب، مشکل اساسی نظام آموزشی یعنی عدم انگیزه ی دانش آموزان به یادگیری مطالب درسی و تقویت حافظه پروری حل خواهد شد. با توجه به اهمیت موضوع این پژوهش بر آن است تا کتاب علوم تجربی سال سوم راهنمایی که در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ تدوین شد را ارزشیابی و تحلیل محتوا نماید.

به منظور تحلیل محتوا در جهت بررسی میزان فعال بودن کتاب (متن، تصاویر، فعالیت ها) از روش ویلیام رومی استفاده گردید و برای تعیین میزان توجه به هدف های تدوین شده ی مرتبط با کتاب از طبقه بندی حیطه ی شناختی بلوم استفاده گردید. همچنین از طریق یک پرسش نامه ی محقق ساخته، نظرات معلمان سال سوم راهنمایی به کار گرفته شد.

روش تحقیق در این پژوهش آمار توصیفی (درصد و فراوانی) می باشد. جامعه ی آماری این پژوهش را کلیه ی معلمان علوم تجربی سال سوم راهنمایی شهر دامغان و کتاب علوم تجربی سوم راهنمایی تشکیل می دهد.

نتایج به دست آمده نشان داد:

الف) متن کتاب به صورت غیر فعال ارائه شده است. اما تصاویر و فعالیت ها به صورت فعال ارائه شده است.

ب) در تدوین هدف های کتاب بیشتر به سطوح پایین حیطه شناختی (درک و فهم و سپس دانش) توجه شده است و به سطوح بالای حیطه ی شناختی (ترکیب، ارزشیابی) توجه کمتری شده است.

ج) میزان رعایت اصول تنظیم محتوا از نظر معلمان علوم تجربی شهر دامغان در مجموع در حد متوسط بود.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول : طرح تحقیق	
۱	مقدمه.....
۳	۱-۱. موضوع پژوهش.....
۳	۱-۲. بیان مسئله.....
۵	۱-۳. اهمیت و ارزش تحقیق.....
۶	۱-۴. اهداف تحقیق.....
۶	۱-۵. سوال های تحقیق.....
۷	۱-۶. تعریف واژه ها و اصطلاحات.....
فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق	
۱۰	مقدمه.....
۱۳	۲-۱. پیشینه نظری پژوهش.....
۱۳	۲-۱-۱. نظام آموزش و پرورش.....
۱۳	۲-۱-۲. خلاقیت در نظام آموزشی.....
۱۴	۲-۱-۳. تعریف خلاقیت.....
۱۵	۲-۱-۴. تدوین هدف های برنامه درسی.....
۱۵	۲-۱-۵. طبقه بندی هدف های آموزشی در حیطه های مختلف.....
۱۶	۲-۱-۵-۱. حیطه شناختی.....
۱۸	۲-۱-۵-۲. حیطه عاطفی.....
۲۰	۲-۱-۵-۳. حیطه روانی- حرکتی.....
۲۱	۲-۲. تاریخچه کتاب.....
۲۲	۲-۲-۱. تاریخچه تدوین و تالیف کتاب های درسی در ایران.....
۲۳	۲-۲-۲. تاریخچه برنامه ریزی درسی.....
۲۴	۲-۲-۳. ویژگی های کتاب درسی.....
۲۷	۲-۲-۴. عوامل جذابیت کتاب های درسی.....
۲۷	۲-۲-۵. سیر مختصر تاریخی دوره راهنمایی.....

عنوان

صفحه

۲۷.....	۶-۲-۲. برنامه ی درسی دوره ی راهنمایی.....
۲۸.....	۷-۲-۲. اهداف دوره راهنمایی تحصیلی.....
۲۸.....	۳-۲. سیر تحول برنامه های درسی آموزش علوم در ایران.....
۳۱.....	۱-۳-۲. هدف آموزش علوم.....
۳۵.....	۲-۳-۲. اهداف آموزش علوم در روش ارائه فعال.....
۳۵.....	۳-۳-۲. محتوای برنامه درسی.....
۳۷.....	۴-۳-۲. تعریف محتوا.....
۳۸.....	۵-۳-۲. اهمیت محتوای آموزشی.....
۳۸.....	۶-۳-۲. گذری تاریخی بر معیارهای انتخاب محتوا.....
۴۰.....	۷-۳-۲. ویژگی های محتوا.....
۴۱.....	۸-۳-۲. ضوابط عملی برای انتخاب.....
۴۲.....	۹-۳-۲. اصول سازماندهی محتوای برنامه درسی.....
۴۳.....	۱۰-۳-۲. محتوای برنامه علوم تجربی.....
۴۶.....	۴-۲. مفهوم تحلیل محتوا.....
۴۷.....	۱-۴-۲. اهداف تحلیل محتوا.....
۴۸.....	۲-۴-۲. ویژگی های تحلیل محتوا.....
۴۸.....	۳-۴-۲. تکنیک های متداول تحلیل کتاب های درسی.....
۴۹.....	۴-۴-۲. شیوه ی ارائه محتوای برنامه درسی.....
۵۲.....	۵-۴-۲. دیدگاه برخی از صاحب نظران در مورد برنامه ی درسی فعال.....
۵۷.....	۶-۴-۲. شیوه های ارائه محتوا از دیدگاه رومی.....
۵۸.....	۵-۲. سوابق پژوهش مرتبط با مسئله.....
۵۸.....	۵-۲. الف) پژوهش های انجام شده در داخل کشور.....
۶۰.....	۵-۲. ب) پژوهش های انجام شده در سایر کشورهای جهان.....
۶۰.....	جمع بندی فصل دوم.....

فصل سوم: روش تحقیق

۶۲	.....	مقدمه
۶۲	.....	۱-۳. روش تحقیق
۶۳	.....	۲-۳. جامعه آماری
۶۳	.....	۳-۳. روش نمونه گیری
۶۴	.....	۴-۳. ابزار گرد آوری اطلاعات
۶۵	.....	۵-۳. تعیین روایی
۶۵	.....	۶-۳. تعیین پایایی
۶۵	.....	۷-۳. معیارهای تنظیم محتوا بر اساس پرسش نامه
۶۶	.....	۸-۳. تجزیه و تحلیل اطلاعات به روش بلوم
۶۷	.....	۹-۳. تجزیه و تحلیل اطلاعات به روش رومی
۶۷	.....	۱-۹-۳. تحلیل بخش اول (متن)
۷۰	.....	۲-۹-۳. تحلیل بخش دوم (تصاویر)
۷۳	.....	۳-۹-۳. تحلیل بخش سوم (فعالیت ها)
۷۵	.....	۴-۹-۳. تحلیل بخش چهارم (پرسش ها)
۷۷	.....	۵-۹-۳. روش آماری تجزیه و تحلیل اطلاعات
۷۷	.....	۶-۹-۳. حد مطلوب ضریب درگیری

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۷۹	.....	مقدمه
۸۰	.....	۱-۴. بخش اول (تحلیل محتوا به روش بنجامین بلوم)
۸۱	.....	۲-۴. بخش دوم (تحلیل محتوا به روش ویلیام رومی)
۸۱	.....	۱-۲-۴. تحلیل محتوای متن فصل اول
۸۲	.....	۲-۲-۴. تحلیل محتوای متن فصل دوم
۸۳	.....	۳-۲-۴. تحلیل محتوای متن فصل سوم
۸۴	.....	۴-۲-۴. تحلیل محتوای متن فصل چهارم
۸۵	.....	۵-۲-۴. تحلیل محتوای متن فصل پنجم

۸۶	.....تحلیل محتوای متن فصل ششم
۸۷	.....تحلیل محتوای متن فصل هفتم
۸۸	.....تحلیل محتوای متن فصل هشتم
۸۹	.....تحلیل محتوای متن فصل نهم
۹۰	.....تحلیل محتوای متن فصل دهم
۹۱	.....تحلیل محتوای متن فصل یازدهم
۹۲	.....تحلیل محتوای متن فصل دوازدهم
۹۳	.....تحلیل محتوای متن فصل سیزدهم
۹۴	.....تحلیل محتوای متن فصل چهاردهم
۹۵	.....تحلیل محتوای کل متن کتاب
۹۶	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل اول
۹۶	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل دوم
۹۷	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل سوم
۹۷	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل چهارم
۹۸	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل پنجم
۹۸	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل ششم
۹۹	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل هفتم
۹۹	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل هشتم
۱۰۰	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل نهم
۱۰۰	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل دهم
۱۰۱	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل یازدهم
۱۰۱	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل دوازدهم
۱۰۲	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل سیزدهم
۱۰۲	.....تحلیل محتوای تصاویر فصل چهاردهم
۱۰۳	.....تحلیل محتوای کل تصاویر کتاب
۱۰۳	.....تحلیل محتوای فعالیت های فصل اول

عنوان	صفحه
تحلیل محتوای فعالیت های فصل دوم ۳۲-۲-۴	۱۰۴
تحلیل محتوای فعالیت های فصل سوم ۳۳-۲-۴	۱۰۴
تحلیل محتوای فعالیت های فصل چهارم ۳۴-۲-۴	۱۰۴
تحلیل محتوای فعالیت های فصل پنجم ۳۵-۲-۴	۱۰۵
تحلیل محتوای فعالیت های فصل ششم ۳۶-۲-۴	۱۰۵
تحلیل محتوای فعالیت های فصل هفتم ۳۷-۲-۴	۱۰۵
تحلیل محتوای فعالیت های فصل هشتم ۳۸-۲-۴	۱۰۶
تحلیل محتوای فعالیت های فصل نهم ۳۹-۲-۴	۱۰۶
تحلیل محتوای فعالیت های فصل دهم ۴۰-۲-۴	۱۰۶
تحلیل محتوای فعالیت های فصل یازدهم ۴۱-۲-۴	۱۰۷
تحلیل محتوای فعالیت های فصل دوازدهم ۴۲-۲-۴	۱۰۷
تحلیل محتوای فعالیت های فصل سیزدهم ۴۳-۲-۴	۱۰۷
تحلیل محتوای فعالیت های فصل چهاردهم ۴۴-۲-۴	۱۰۸
تحلیل محتوای کل فعالیت های کتاب ۴۵-۲-۴	۱۰۸
بخش سوم (تحلیل نظرات معلمان در زمینه رعایت اصول تنظیم محتوا)	۱۰۸

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

مقدمه	۱۲۴
۱-۵. نتیجه گیری	۱۲۴
۲-۵. بحث و بررسی	۱۲۹
۳-۵. محدودیت های پژوهش	۱۳۱
۴-۵. پیشنهادهای برخاسته از پژوهش	۱۳۱
۵-۵. توصیه های محقق	۱۳۲

فهرست منابع

- ۱۳۳..... فهرست منابع فارسی
- ۱۳۷..... فهرست منابع انگلیسی

پیوست

- ۱۳۸..... پرسشنامه
- ۱۴۰..... روایی پایان نامه
- ۱۴۱..... پایایی پرسشنامه
- ۱۴۲..... اهداف رفتاری
- I..... چکیده انگلیسی

فهرست نمودارها

- ۱۸..... ۱-۲. سطوح مختلف هدف های آموزشی در حیطه ی شناختی
- ۱۹..... ۲-۲. سطوح مختلف هدف های آموزشی در حیطه ی عاطفی
- ۲۱..... ۲-۳. سطوح مختلف اهداف آموزشی در حیطه ی روانی - حرکتی
- ۱۲۵..... ۱-۵. ضریب درگیری متن هر فصل کتاب علوم تجربی پایه سوم راهنمایی
- ۱۲۶..... ۲-۵. ضریب درگیری تصاویر هر فصل کتاب علوم تجربی پایه سوم راهنمایی
- ۱۲۷..... ۳-۵. ضریب درگیری فعالیت های کتاب علوم تجربی پایه سوم راهنمایی
- ..... ۴-۵. توزیع فراوانی هدف های کتاب علوم تجربی سوم راهنمایی در سطوح مختلف حیطه ی شناختی
- ۱۲۸.....

فهرست جداول

- ۶۴..... ۱-۳. مشخصات کتاب علوم تجربی سال سوم راهنمایی
- ۶۶..... ۲-۳. طبقه بندی هدف های جزئی شناسایی شده کتاب علوم تجربی سوم راهنمایی
- ۶۸..... ۳-۳. توزیع اطلاعات مربوط به متن کل کتاب
- ۶۹..... ۳-۴. توزیع اطلاعات مربوط به متن هر فصل کتاب
- ۷۱..... ۳-۵. توزیع اطلاعات مربوط به تصاویر کل کتاب
- ۷۲..... ۳-۶. توزیع اطلاعات مربوط به تصاویر هر فصل کتاب

عنوان

صفحه

- ۷-۳. توزیع اطلاعات مربوط به فعالیت کل کتاب..... ۷۳
- ۸-۳. توزیع اطلاعات مربوط به تصاویر هر فصل کتاب..... ۷۴
- ۹-۳. توزیع اطلاعات مربوط به فعالیت کل کتاب..... ۷۵
- ۱۰-۳. توزیع اطلاعات مربوط به فعالیت کل کتاب..... ۷۶
- ۱-۴. توزیع فراوانی و درصد فراوانی هدف های رفتاری کتاب علوم تجربی در سطوح حیطة شناختی بر اساس طبقه بندی بلوم و همکاران..... ۸۰
- ۲-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل اول..... ۸۱
- ۳-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل دوم..... ۸۲
- ۴-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل سوم..... ۸۳
- ۵-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل چهارم..... ۸۴
- ۶-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل پنجم..... ۸۵
- ۷-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل ششم..... ۸۶
- ۸-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل هفتم..... ۸۷
- ۹-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل هشتم..... ۸۸
- ۱۰-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل نهم..... ۸۹
- ۱۱-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل دهم..... ۹۰
- ۱۲-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل یازدهم..... ۹۱
- ۱۳-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل دوازدهم..... ۹۲
- ۱۴-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل سیزدهم..... ۹۳
- ۱۵-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به متن فصل چهاردهم..... ۹۴
- ۱۶-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به کل متن کتاب علوم تجربی..... ۹۵
- ۱۷-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل اول..... ۹۶
- ۱۸-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل دوم..... ۹۶
- ۱۹-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل سوم..... ۹۷
- ۲۰-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل چهارم..... ۹۷

عنوان

صفحه

- ۲۱-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل پنجم..... ۹۸
- ۲۲-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل ششم..... ۹۸
- ۲۳-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل هفتم..... ۹۹
- ۲۴-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل هشتم..... ۹۹
- ۲۵-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل نهم..... ۱۰۰
- ۲۶-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل دهم..... ۱۰۰
- ۲۷-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل یازدهم..... ۱۰۱
- ۲۸-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل دوازدهم..... ۱۰۱
- ۲۹-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل سیزدهم..... ۱۰۲
- ۳۰-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های مربوط به تصاویر فصل چهاردهم..... ۱۰۲
- ۳۱-۴. توزیع فراوانی و درصد مقوله های متعلق به تصاویر کتاب علوم تجربی سوم راهنمایی..... ۱۰۳

فصل اول :

طرح تحقیق

مقدمه :

انسان که دارای ابعاد گوناگون بوده، به علت داشتن روح و اصلاتی که روح دارد خواهان سعادت در زندگی است تا بتواند به تکامل رسیده، جنبه حیوانی خود را فرو کاسته و به جنبه های معنوی بیفزاید، در این مسیر تنها تربیت است که می تواند او را نجات بخشیده و به سوی رشد ببرد .

بشرا امروز نیز تعلیم و تربیت^۱ را یکی از حقوق مسلم کودک به حساب آورده است. اگر انسان برخوردار از عقل نبود تربیت او نیز ضرورتی پیدا نمی کرد، اما اکنون که نیروی تفکر و اندیشیدن به انسان داده شده است تربیت وی نیز ضرورت پیدا می کند. لازم است که انسان برای رسیدن به آنچه هدف خلقت انسان است تربیت شود، که اگر تربیت ضرورت نداشت حضرت باری تعالی صد و بیست و چهار هزار پیامبر جهت تربیت انسان ها نمی فرستاد و کتاب وحی را وسیله ی تربیت و رشد انسانها قرار نمی داد . تربیت به جریان یا فرایندی منظم و مستمر گفته می شود که هدف آن هدایت رشد جسمانی و روانی یا به طور کلی هدایت رشد همه جانبه شخصیت پرورش یابندگان در جهت کسب و درک معارف بشری و هنجارهای مورد پذیرش جامعه و نیز کمک به شکوفا شدن استعداد های آنان است (سیف، ۱۳۸۲: ۲۸).

تربیت در ساختار شخصیت انسان نقش تعیین کننده ای دارد، بدون تربیت انسان به سعادت دسترسی پیدا نخواهد کرد. وجود همه ی اهداف بلند، فضیلت ها، رذیلت ها، خیر خواهی ها و بد خواهی ها زائیده تربیت است و تربیت وظیفه دارد انسانی بسازد که زندگی اش بر اساس معیار ها و ضوابط اندیشیده، مبتنی بر استقلال، شخصیت، عدالت اجتماعی، شناخت و انتخاب احسن مبانی اخلاقی و انسانی باشد. همیشه وضعیت فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی یک جامعه تأثیر بسیار زیادی در روند و چگونگی رشد فکری افراد آن جامعه دارد و این تأثیر به شیوه های مختلف اعمال می شود که یکی از آنها کتاب می باشد.

کتاب را به عنوان یک رسانه گروهی که در آن مطالبی ضبط شده باشد، قابل انتقال باشد و بازیابی آن از نظر زمان و مکان محدود نباشد تعریف کرده اند (صبا، ۱۳۷۵: ۱۰).

---

¹ - Education

بدون شك تاثير كتاب هاى درسى ، بر طرز فكر و شكل دهى فرهنگى دانش آموز بى نظير است. چينى ها بالاتر از هر چيز كتابها را ارج مى نهادند و معتقد بودند فقط مطالعه كتاب شرافت و ارجمندی دارد.

در تهيه محتوای^۱ كتاب درسى بايد به روحيه و نياز دانش آموز، سطح يادگيرى و علايق او توجه شود. كتاب درسى بايد به دانش آموزان امنيت دهد و به آنها مهارتهايى را كه در زندگى آينده به كارشان مى آيد را بياموزد و همچنين محتوای آن بايد فعال باشد تا دانش آموزان را درگير يادگيرى كند. فروبل^۲ معتقد بود كه كودك از آغاز موجودى فعال^۳ است و جسم او قبل از ذهنش رشد مى كند و پي برد كه تعليم و تربيت بايد بر مبنای اين حقايق طبيعى بنا شود (صفوى، ۱۳۷۲: ۴۶).

محتوای برنامه درسى مى تواند به صورتى باشد كه يادگيرنده را مستقيماً درگير يادگيرى كند و به طور فعال به آموزش وى پردازد و از سوى ديگر همين محتوا را مى توان به گونه اى تنظيم نمود كه يادگيرنده فرصت براى کاربرد آموخته هايش و استفاده از آن ها را نداشته باشد، يكي از روش هاى فعال كردن دانش آموز تأليف محتوا به صورت فعال مى باشد.

بدين ترتيب تجزيه و تحليل كتاب هاى درسى به روشن شدن برنامه درسى كشور كمك مى كند و از اين طريق مى توان به فعاليت هاى ياددهى^۴ - يادگيرى^۴ و مطالب درسى مورد نظر براى دانش آموزان پي برد.

پژوهش حاضر نيز در همين زمينه و با توجه به اهميت درس و آگاهى دانش آموزان نسبت به اهميت علوم تجربى در زندگى روزمره و کاربرد آن انجام گرفته است.

---

1 - Content

2 - Frobel

3 - Active

4 - Teaching learning activities

۱-۱. موضوع پژوهش: ارزشیابی و تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی سوم راهنمایی بر اساس روش ویلیام رومی، حیطة شناختی بنجامین بلوم، و نظرات معلمان

۱-۲. بیان مسأله :

تحقق اهداف آموزش و پرورش از طریق برنامه های درسی و منابع کمک آموزشی صورت می گیرد و کتاب درسی یکی از مهم ترین مراجع و منابع یادگیری دانش آموزان در نظام آموزشی محسوب می شود.

در کشور ما فعالیت های آموزشی در چهارچوب کتاب درسی تحقق می یابد. در تمام کشور برای هر موضوع درسی در هر پایه تحصیلی یک کتاب تألیف می شود و در بین مدارس توزیع می گردد، معلمان فعالیت های خود را بر محور کتاب درسی متمرکز می کنند، امتحان و ارزشیابی محدود به مطالب کتاب درسی است. از این رو نقش و اهمیت این وسیله ی آموزشی در نظام آموزشی آشکار می شود و کتاب های درسی به خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوا و خط مشی آموزشی دارند، کانون توجه تمامی دست اندرکاران آموزش و پرورش می باشد (یارمحمدیان، ۱۳۷۷: ۱۴۲).

بنابراین نمی توان به آسانی از نقش و اهمیت کتاب درسی به دور ماند به همین علت صرف وقت نیروهای متخصص در بررسی و تحلیل محتوای کتاب های درسی می تواند راهگشای حل بسیاری از مشکلات جاری آموزشی باشد. به منظور تعیین میزان مناسب بودن محتوای درسی برای دانش آموزان کتاب درسی باید مورد ارزشیابی قرار گیرد (یارمحمدیان، ۱۳۷۷).

ارزشیابی صحیح از محتوای کتاب درسی با توجه به سایر عوامل مؤثر در کارایی آموزشی، امکان قضاوت و تصمیم گیری در مورد مطلوب بودن محتوا را فراهم می سازد. ارزشیابی هایی که از کتاب درسی به عمل می آید، باید نتایج علمی آنها در فرایند تألیف و تدوین کتاب های درسی به کار گرفته شود.

به همین دلیل نظام آموزش و پرورش یا مهم ترین مؤلفه آن فرایند یاددهی و یادگیری، باید به گونه ای طراحی و تدوین شود که بتوان آن را در بستر مناسب و مستعدی برای برانگیختن یا تقویت حس کنجکاوی و کاوشگری در دانش آموزان و همچنین اعطای قابلیت ها و توانایی های حل مسأله به آنان باشد (مهرمحمدی، ۱۳۷۸: ۱۱).

از این رو ضرورت توجه به ارزشیابی ها و تحلیل محتوای کتاب های درسی در نظام فعلی کشور و مقایسه روش های تحلیل محتوا اجتناب ناپذیر بوده و افزایش کیفیت مطالب ، محتوا و ارتقای یادگیری فراگیران ارتباط مستقیمی با چنین بررسی هایی دارد.

شواب درباره ی اهمیت علوم می گوید: " علوم در دموکراسی صنعتی اساس قدرت ملی و تولید قرار گرفته است " (شواب، به نقل از ملکی، ۱۳۷۶: ۱۷۵).

بنابراین در تمام کشورهای در حال توسعه، آموزش علوم یکی از مهم ترین سنگ بنای توسعه پایدار به حساب می آید و به آن توجه خاصی می شود.

در طراحی و تدوین کتاب های درسی باید به پرورش قوه ی جستجوگری و کشف مجهولات که باعث نشاط و تحریک دانش آموزان به یادگیری می شود و نیز به آنچه برای زندگی در دنیای امروز و فردا با آن نیازمندند توجه شود. درس علوم تجربی که یکی از درس های مهم است، با تدوین مناسب محتوا می تواند به اهداف ذکر شده جامعه عمل ببوشاند. محتوای درس علوم باید به گونه ای طراحی شود که از یک سو، به نیازهای فطری دانش آموزان در زمینه محیط پاسخ گوید و به آنان در پی بردن به شگفتی های جهان خلقت کمک کرده و معرفت آنان را نسبت به خالق جهان افزایش دهد و از سوی دیگر، آنها را با دانش و بینش مورد نیاز حال و آینده آشنا سازد.

با عنایت به توضیحات ارائه شده محقق بر آن شد تا موضوع تحقیق خود را ارزشیابی از کتاب علوم تجربی سوم راهنمایی قرار دهد.

محقق به دنبال آن است که این مسأله را بر اساس روش های یادگیری فعال از دیدگاه ویلیام رومی مورد ارزشیابی قرار دهد. در روش یادگیری فعال ، دانش آموزان علاقه و اشتیاق فراوانی دارند و این کتاب نیز چنان چه بر اساس رویکردهای یادگیری فعال طراحی و تدوین شود، انگیزه کافی برای مطالعه و پژوهش را در یادگیرندگان فراهم می آورد.

از سوی دیگر در تهیه محتوا باید به پراکندگی اهداف و اینکه اهداف بیشتر در کدام حیطه قرار می گیرند، توجه شده باشد و نیز باید به اصول تنظیم محتوا مانند پیوستگی مطالب، منطقی بودن، به روز بودن، جذاب بودن، زمان مورد نیاز و ... توجه گردد.

این پژوهش به تفکیک مقوله های فعال و غیر فعال در ۳ بخش متن، تصاویر و پرسش های کتاب پرداخته تا از این طریق بتواند با تجزیه و تحلیل نتایج حاصل شاخص ضریب درگیری دانش آموز را در ۳ بخش مذکور تعیین کند و نیز پراکندگی اهداف در سطوح مختلف شناختی بر اساس طبقه بندی بلوم و همکاران را مورد بررسی قرار داده و همچنین به بررسی دیدگاه معلمان علوم تجربی سوم راهنمایی در مورد چگونگی تألیف کتاب بر اساس اصول تنظیم محتوا پرداخته خواهد شد.

۱-۳. اهمیت و ارزش تحقیق:

تعلیم و تربیت یکی از مهم ترین فعالیت های بشر در تمامی جوامع محسوب می گردد. پیچیدگی فزاینده ی ساختارهای اجتماعی و لزوم تربیت و آماده سازی شهروندان برای زندگی در محیط تحول یابنده و تعدد دیدگاه ها و نقطه نظرات ایدئولوژیک در خصوص نقشی که آدمیان در قرن جدید ایفا خواهند کرد بیش از پیش مسئولان و مقامات تعلیم و تربیت را دلمشغول هدایت و ساماندهی فرایند آموزش مدرسه ای نموده است (طالب زاده و فتحی، ۱۳۸۱: ۱).

در این میان کتاب درسی به عنوان محوری ترین عامل در تعیین سرنوشت نسل آینده از اهمیتی دو چندان برخوردار شده است، در نتیجه محتوای مفید کتاب به افزایش بازده آموزشی منجر می گردد. ارزشیابی^۱ محتوای درسی از اهمیت ویژه ای برخوردار است به خصوص در نظام آموزشی کشور ما که به صورت متمرکز اداره می شود و کتاب معیاری برای پیشرفت تحصیلی و ارتقای دانش آموز به کلاس بالاتر است.

ارزشیابی محتوای کتاب باعث می گردد تا کم و کیف کتاب روشن گردیده و تغییرات مفید در آن انجام گیرد.

در سال های اخیر در زمینه آموزش علوم تحولاتی مانند تغییر کتابهای درسی، آموزش معلمان، توجه به آموزش، نگرش و انواع مهارت های ضروری به وجود آمده است تا دانش آموزان را برای بهتر زندگی کردن آماده نماید و به آنان راه برخورد و مواجهه با مسائل مختلف را بیاموزند و آنان را صاحب دانش و مهارت هایی می نماید که در موقعیت های جدید بتوانند از آن ها استفاده نمایند. ولی با این

---

¹ - Evaluation